

10. Троян С. С. Українсько-польські відносини: архітектоніка соціальної пам'яті / С. С. Троян // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2011. – Вип. 64. – С. 303–312.
11. Archiwum Aktów nowych w Warszawie. Zesp. Telewizja Polska S. A. Zbiór wycinków Prasowych 1953–2009 rr. Sygn. T 10/31.
12. Najder Z. Patrząc na Wschód / Z. Najder. – Wrocław: Wyd. UWr., 1998. – 220 s.
13. Wilczak J. Kamień niezgody / J. Wilczak // Polityka. – 1993. – Nr. 50. – 10 grudnia.
14. Заброварний С. Україна і Польща на шляху до примирення і співробітництва / С. Заброварний // Український альманах. – Варшава: Тирса, 1998. – С. 55–62.
15. Зюлковські М. Польсько-українські взаємини як складова архітектури сучасної Європи / М. Зюлковські // Віче. – 2003. – №6. – С. 72–74.

References

1. Strilchuk L. V., Strilchuk V. V. Instytucijni skladovi ukraïnsko-polskyh humanitarnykh vzajemyn i spivrobitnytstva / L. V. Strilchuk, V. V. Strilchuk: monografija. – Luck: Volynski starozhytnosti, 2013. – 258 s.
2. Zabrovarnyj S. Do povnogo prymyrennia i shchyrogo porozuminnia / S. Zabrovarnyj // Polityka i chas. – 1997. – №9. – С. 5–11.
3. Gorun D. Ukraïnsko-polski humanitani vzajemyny v 1991–2001 rr. / D. Gorun // Istoriija v shkoli. – 2002. – №5–6. – С. 40–49.
4. Vysocka G. V. Nacionalna polityka Respubliki Polshcha u 1989–2012 rr. (na pryklady ukraïnskoï spilnoty): dys. kand. ist. n.: 07.00.02. – Mykolaiv, 2015. – 217 s.
5. Turchyn J. «Mjaka» syła Ukrainy u Polshchi / J. Turchyn // «Nova Ukraina (Nova Ukraina)»: zbirnyk istoryko-politologichnykh materialiv. – Instytut istorii Jagelonskogo universytetu. – Krakiv, 2012. – Vyp. 12. – С. 75–83.
6. Osłon A. Uolter Lippman o stereotipah: vypiski iz knigi «Obshchestvennoe mnenie» / A. Osłon // Socialnaja realnost. – 2006. – №4. – С. 123–129.
7. Zashkilniak L. Istorychni myfy i stereotypy jak skladova suspiľnoi svidomosti ta socialnoi praktyky / L. Zashkilniak // Istorychni myfy i stereotypy ta mizhnacionalni vidnosyny v suchasniy Ukraini / za red. L. Zashkilniaka. – Lviv, 2009. – С. 6–12.
8. Lotman J. M. Pamiat v kulturnom osvishchenii / J. M. Lotman // J. M. Lotman. Izbr. stati. Stati po simiotike i tipologii kultury. – M.: Nauka, 1992. – С. 200–202.
9. Saveleva I. M. Teorija istoricheskogo znaniia / I. M. Saveleva, A. V. Poletaev. – SPb.: Aleteja; M.: GU VSHE, 2008. – 523 s.
10. Trojjan S. S. Ukraïnsko-polski vidnosyny: arhitektonika socialnoi pamjati / S. S. Trojjan // Literatura ta kultura Polissia. – Nizhyn, 2011. – Vyp. 64. – С. 303–312.
11. Arhivum Aktuv Novykh v Varshvie. Zesp. Telewizja Polska S. A. Zbiór wycinków Prasowych 1953–2009 rr. Sygn. T 10/31.
12. Najder Z. Patzchach na Vshod / Z. Najder. – Vroclav: Vyd. Uvr., 1998. – 220 s.
13. Vilchak J. Kamien niezgody / J. Vilchak // Polityka. – 1993. – Nr. 50. – 10 grudnia.
14. Zabrovarnyj S. Ukraina i Polshcha na shliahu do prymyrennia i spivrobitnytstva / S. Zabrovarnyj // Ukraïnskyj almanah. – Varshava: Tyrsa, 1998. – С. 55–62.
15. Zulkovski M. Polsko-ukraïnski vzajemyny jak skladova arhitektury Evropy / M. Zulkovski // Viche. – 2003. – №6. – С. 72–74.

Strilchuk L. V., doctor of historical sciences, professor of world history, East European national university named after Lesya Ukrainka (Ukraine, Luts'k), strilczuk@ua.fm

Influence of the historical stereotypes on the state of the Ukrainian national minority in the Republic of Poland: difficulties, realia, perspectives

The article highlights historical stereotypes and prejudices among Ukrainian national minority in Poland and among Polish society in relation to Ukraine and Ukrainians. This aspect of the mentioned scientific problem has never been investigated before. The author aims to analyze influence of the historical stereotypes on the state and life activity of the Ukrainian national minority in the Republic of Poland, to single out factors and peculiarities defining the problem under investigation. The choice of the methods of the investigation is stipulated by the scientific suitability, the following methods were used: inductive, hermeneutical and comparative and historical methods.

A number of important steps on the state level were undertaken to overcome international conflicts. The example of the declared problem allows studying modern national policy of the Republic of Poland.

Keywords: Ukrainian national minority, historical stereotypes, Ukraine, Republic of Poland, cooperation, conflicts, state support, national policy.

Стрильчук Л. В., доктор исторических наук, профессор кафедры всемирной истории, Восточноевропейский национальный университет им. Леси Украинки (Украина, Луцк), strilczuk@ua.fm

Влияние исторических стереотипов на положение украинского национального меньшинства в Республике Польша: трудности, реалии, перспективы

Исследуются исторические стереотипы и предрассудки, которые бытуют среди украинского национального меньшинства в Польше и в польском обществе по Украине и украинцам. Научную проблему в таком ракурсе до сих пор не исследовали. Автор ставит целью проанализировать влияние исторических стереотипов на положение и жизнедеятельность украинского национального меньшинства в Республике Польша, выделить факторы и особенности, которые влияли на исследуемую проблему. Выбор методов исследования обусловлен научной целесообразностью, использованы: индуктивный, герменевтический, сравнительно-исторический методы.

На государственном уровне осуществлен ряд важных шагов по преодолению межнациональных противоречий. На примере задекларированной проблемы изучается современная национальная политика Республики Польша.

Ключевые слова: украинское национальное меньшинство, исторические стереотипы, Украина, Республика Польша, сотрудничество, противоречия, конфликты, государственная поддержка, национальная политика.

* * *

УДК 796.5(477)

Чепурда Г. М.,

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи, Черкаський державний технологічний університет (Україна, Черкаси), anna_chepurda@ukr.net

Розбудова зрошувальної системи України відповідно до «Великого плану перетворення природи»

Досліджено особливості проведення меліоративних робіт, передбачених «Великим планом перетворення природи». Досліджено заходи по організації зрошування земель. Встановлено, що вже від початку реалізації заходів почала простежуватися тенденція до неповного виконання поставлених планів. Водогосподарське будівництво гальмувалося у зв'язку з відсутністю будматеріалів, неузгодженістю планів із роботою інших відомств. Аналогічні проблеми були притаманні й для зведення більш потужних зрошувальних систем. Досліджено ефективність зрошувальних робіт та освоєння зрошувальних земель. Виявлено, що робота зрошувальних систем, які були введені завдяки значним зусиллям, характеризувалася нестабільністю, адже вони потребували постійного догляду, який не завжди в адекватній мірі могла забезпечити держава. Плановий характер заходів по перетворенню природи і, зокрема, розбудови зрошувальної системи, носив досить суперечливий характер. До того ж, варто зауважити, що не зважаючи на масштабне зведення зрошувальної мережі часто вона виявлялась не ефективною. В першу чергу в зв'язку з необхідним використанням зрошувальних територій.

Ключові слова: гідробудівництво, зрошення, захисні лісові насадження, протизерозійні роботи, меліорація земель.

Систематичне невинне підвищення родючості ґрунтів розглядалося з кінця 40-х – на початку 50-х рр. XX ст. як одне з найважливіших завдань радянського уряду. Відповідно до «Великого плану перетворення природи» вперше у загальнодержавному масштабі ставилося завдання ліквідації причин, що викликають вітрову і водну ерозію, а також зведення до мінімуму шкоди від посух. Планом передбачалося не лише створення повної мережі полезахисних лісових смуг, заліснення пісків, ярів, берегів рік і водойм, але й подальшу розбудову зрошувальної системи та потужне гідробудівництво на Дніпрі.

Метою статті є вивчення специфічних особливостей проведення меліоративних робіт, передбачених «Великим планом перетворення природи».

Застосування нової системи зрошування відкривало великі можливості для подальшого збільшення валових зборів зерна, бавовника, інших сільськогосподарських культур, збільшення продуктивності сільськогосподарських

машин та скорочення затрат праці у сільському господарстві на зрошуваних землях.

Нова система зрошення з застосуванням тимчасових зрошувальних каналів дозволяла: а) використовувати повніше поливні землі за рахунок ліквідації постійних зрошувальних каналів і залучення в обробіток земель, розташованих уздовж постійних зрошувальних каналів, які не засівалися сільськогосподарськими культурами, а також скоротити втрати врожаю від ушкодження посівів машинами на поворотах; б) збільшити розміри поливних ділянок, що давало можливість підвищити рівень механізації сільськогосподарських робіт, застосовувати сучасну велику машинну техніку, значно підвищити продуктивність сільськогосподарських машин у зрошувальному землеробстві і скоротити затрати на обробіток полів; в) повніше використовувати зрошувальну воду та покращити меліоративний стан земель за рахунок скорочення фільтрації води в каналах; г) скоротити експлуатаційні затрати на утримання зрошувальних каналів за рахунок зменшення обсягу робіт з очистки каналів від наносів та рослинності, а також механізувати трудові роботи по облаштуванню зрошувальної мережі; ґ) швидше ліквідувати осередки бур'янів та шкідників сільськогосподарських культур [1].

Виходячи із вищесказаного, Радою Міністрів СРСР було вирішено у 1950–1953 рр. провести перевлаштування зрошувальної мережі і забезпечити перехід на нову систему зрошення [1]. Лише за 1950 рік такі роботи проведено на площі в 40211 га.

Так, за даними Міністерства сільського господарства, Міністерства бавовництва та Міністерства радгоспів УРСР, на 1 серпня 1950 р. в колгоспах та радгоспах УРСР було зрошуваних земель 86356 гектарів, з них площа, на якій потрібно було провести перебудову постійних зрошувальних каналів на тимчасові, складала 40211 гектарів. З них в радгоспах знаходилось 5000 [2, арк. 72].

Таблиця

**Введення в дію зрошуваних та осушуваних земель
за рахунок коштів держави та колгоспів**

Роки	Зрошені землі	Осушені землі
1946 – 1950	59 тис. га	44 тис. га
1951 – 1955	44 тис. га	37 тис. га
1956 – 1960	81 тис. га	163 тис. га

[3, с. 162]

Було організовано Всеукраїнський інститут по проектуванню водогосподарських заходів «Укргіпроруд», який включав управління, дирекцію та загальні відділи, а також територіальні виробничі ячейки двох видів: по великим об'єктам – «Бюро головних інженерів проекту» та «обласні проектно-дослідницькі контори», які розташовувались по обласним центрам [4, арк. 12].

Проте, вже дуже швидко почала простежуватися тенденція до неповного виконання поставлених планів.

Річний план перебудови зрошувальної системи в переході на нову систему зрошення по УРСР на 1951 рік був встановлений на площі 22500 гектарів. На 1 травня 1951 року роботи були виконані на площі 8920 гектарів, що складало 36,5% [4, арк. 79]. Роботи виконувались нерівномірно. Якість виконуваних робіт на об'єктах

водогосподарського будівництва була низькою. Так, наприклад, у 1951 р. весняними та осінніми повеннями було знесено понад 150 земляних гребель та водопропускних споруд у колгоспах і радгоспах [5, арк. 14]. Серед причин невиконання планів капітального будівництва по головводгоспу УРСР називались наступні: відсутність лісу на більшості будівельних майданчиків, незадовільне постачання будівельних матеріалів підприємствами, зростання житлового господарства. Водогосподарське будівництво в умовах зими, весняних розливів річок та бездоріжжя на ряді об'єктів ускладнювались [6, арк. 15].

Так, в Одеській області, наприклад, план будівництва зрошувальних ділянок під полив у 1949 р. і був виконаний на 52%, хоча область на увесь план мала матеріально-технічне обладнання та технічні проекти [7, арк. 136].

У Вінницькій області, не дивлячись на наявність 170 готових технічних проектів, ставків було побудовано тільки 53 (1950–1951 рр. (авт.)). До 1 млн. карбованців сільськогосподарських кредитів на водогосподарське будівництво не було використано. 300 тис. карбованців державних коштів, відпущених на технічне керівництво будівництвом ставків та водойм, також не було використано [7, арк. 143].

У Чернігівській області було намічено планом побудувати 30 ставків, не було побудовано 13, причому із 17 побудованих за проектами було побудовано тільки 7. Повільно тут просувалось будівництво державних рибозоспільників. Через недостатнє виділення робочої сили та транспорту, із виділених державою 542000 карбованців на 1 жовтня 1949 р. було освоєно тільки 76000 карбованців [7, арк. 144].

У Дніпропетровській області, при добрій забезпеченості інженерно-технічними працівниками, було побудовано тільки 18 ставків із 110 запланованих. Понад 100 готових технічних проектів з будівництва ставків та водойм лежали без застосування [7, арк. 140].

У Полтавській області не було використано понад 800 тис. карбованців сільськогосподарських кредитів, відпущених на будівництво ставків та водойм. За планом 1949 року із 8750 гектарів осушених земель було використано під посів фактично 5784 гектари [7, арк. 142].

У Херсонській області для потреб зрошення пробурили тільки 23 свердловини, хоча увесь план – 85 свердловин, був забезпечений буровим обладнанням та трубами [7, арк. 39].

Ізюмська область дуже відстала з виконанням плану будівництва зрошувальних ділянок вже у 1949 р. У той час проводилося будівництво тільки 1 водосховища у Саратському районі. 8 проектів колгоспних ставків лежали без діла. Не були розпочаті масові водно-господарські роботи на 2600 гектарах зрошувальних ділянок. Причина відставання області на той час вбачалась у тому, що обком партії не приділяв необхідної уваги будівництву великих іригаційних об'єктів. На провідному будівництві по обвалуванню острова Степовий була зовсім відсутня трудова участь зацікавлених колгоспів. Те ж саме і на будівництві водосховища на річці Хаджидер. Завезене в область обладнання лежало без діла при наявності достатніх кредитів при їх реалізації колгоспами. Обком Компартії не виконав вказівки ЦК плану 8000 гектарів було підготовлено під освоєння тільки 4038 гектарів, а також постанову ЦК КП(б)У від 8 вересня 1949 р. про організацію не пізніше 15 вересня 1949 р. масових виходів

колгоспників на будівництво водогосподарських об'єктів [7, арк. 141].

У Миколаївській області план будівництва зрошувальних ділянок під полив 1949 року було не виконано на площі 1718 гектарів і не початі роботи на площі 6000 гектарів плану на 1949 рік. Будівництво ставків також відставало через те, що погано велись роботи. Побудовано було тільки 2 ставки, і ті без технічних проектів, хоча область мала 17 готових технічних проектів. В її розпорядженні також були 2 лісозахисні станції [7, арк. 138].

У ході виконання робіт по перевлаштуванню зрошувальної мережі у колгоспах Ворошиловградської області станом на 10 листопада 1951 р. були виконані роботи на площі 1151 гектар, або 40% річного плану [5, арк. 97].

Такі показники можна пояснити авральністю та недостатньою підготовленістю робіт, їх матеріальної підтримки. Наприклад, як виходить із довідки про підготовку колгоспів УРСР до проведення поливів на зрошуваних землях у 1948 р. станом на 15 квітня 1948 р., потреба у нафті для проведення поливів була встановлена у кількості 12976 тонн, знаряджено було 6500 тонн [8, арк. 6].

Наприкінці 1940-х рр. також вказували на нестачу уваги до питань боротьби із засоленням зрошуваних площ та несвоєчасні заходи з попередження засолення [4, арк. 8].

У 1951 р. жодна державна зрошувальна система не була здана в експлуатацію [5, арк. 14].

За даними Головного водгоспу МСГ УРСР в 1953 р. на території України зрошувалося 57479 га. Розрив між підготовленими і фактично политими площами пояснюються наступними причинами: а) 7046 га – не поливалась у зв'язку з достатньою кількістю природних опадів; б) 6742 га – на поливалось через недостатність води в джерелах зрошення; в) 6963 га – не забезпечено поливами через недостатність робочої сили в колгоспах; г) 11835 га – не зрошувалося за організаційно-господарськими причинами (несправність внутрішньогосподарської мережі та насосно-силового устаткування) [9, арк. 9].

Найбільш відстаючими будівництвами Головного водгоспу Міністерства сільського господарства УРСР у 1952 р. були: а) регулювання річки Остер та осушення її заплави (Чернігівська область), де річний план станом на 1 листопада 1952 р. був виконаний на 65,8%; б) будівництво зрошувальної системи у заплаві річки Бистриця, річний план на 1 листопада 1952 року був виконаний на 74,0% [10, арк. 27].

Та все ж, незважаючи на значні труднощі, роботи тривали.

У Полтавській області станом на 1 січня 1955 року було 216 гектарів з закінченим будівництвом зрошувальних ділянок. Головним гальмом у розгортанні робіт по будівництву нових зрошувальних ділянок була відсутність відцентрових насосів, нафтодвигунів та труб [11, арк. 56].

А от, наприклад, Інгулецька зрошувальна система підлягала введенню у експлуатацію восени 1957 р. Інгулецький зрошувальний масив розташований у південній частині Північного крила Причорноморської западини на пліоценовій терасі Інгулецько-Бузького водороздільного простору на території чотирьох районів Миколаївської та Херсонської областей, на площі біля

4000 квадратних кілометрів [12, арк. 16]. У 1956 р. було введено в дію зрошувальну систему на 5200 гектарах. У наступному році планувалося здійснити будівництво ще на 11000 гектарах на Інгулецькій зрошувальній системі. Головним гальмом в будівництві Інгулецької зрошувальної системи була вкрай незадовільна поставка бутощебенної продукції Міністерством промбудматеріалів УРСР [13, арк. 165]. Також незадовільним було й фінансове забезпечення. Так, для будівництва Інгулецької зрошувальної системи у 1955 р. було асигновано 55 млн. крб., за 1956 р. виконано робіт на 29 млн. крб. У результаті чого заплановані 10 тис. га не були введені [14, арк. 20].

Аналогічні проблеми були й при будівництві інших зрошувальних систем. У 1954 р. на Сімферопольське водоймище та Салгирську зрошувальну систему було виділено 25 млн. крб., а робіт виконано на 21 млн. крб., у 1955 р. при асигнуваннях 8,5 млн. крб. Виконано робіт на 7,8 млн. крб., у 1956 р. – при асигнуваннях 8,8 млн. крб. Робіт виконано на 5,2 млн. крб. [14, арк. 20]. Гальмувалося завершення робіт в Салгирській зрошувальній системі і через відсутність необхідних будматеріалів. Так, за планом 1959 р. для системи потрібно було 286 умовних км азбестоцементних труб, проте було виділено лише 187 у.км, що призводило до зривів виконання програми по системі [15, арк. 22].

Важким був процес створення Ірпінської зрошувальної системи. Так, систематично не виконувався план освоєння поіменних земель, що було пов'язано з незабезпеченістю прищепними знаряддями для підйому торф'яників з великими пнями. Русло від с. Раковки та вище не було відрегульовано і не могло забезпечувати нормальний зброс води без затоплення пойми, тому освоєння 6,5 тис. га заболочених земель під сільськогосподарськими культурами могло бути зроблено лише після проведення регулювальних робіт на цих ділянках [11, арк. 117].

Про ефективність зрошувальних робіт можна судити, і по Альмінській зрошувальній системі Кримської області, яка у 1957 р. обслуговувала 6 колгоспів та 5 радгоспів із загальною зрошуваною площею 3040 гектарів. Інвентаризаційна вартість усіх споруд зрошувальної системи складала 3,2 мільйона карбованців [11, арк. 136].

Проте, про економічну ефективність затрат на сільськогосподарське освоєння зрошувальних земель важко судити з точністю, так як великою перешкодою в контролі за нею була та обставина, що всупереч настійній вимозі вищестоящих організацій, господарства-землекористувачі не проявляли бажання і не вели окремо облік врожайності на зрошувальних землях [16, арк. 22].

Зрошувальні землі в цілому використовувались у 1950-х рр. зовсім незадовільно й ефективність зрошування була значно нижчою від закладених у зрошувальному землеробстві можливостей. У 1955 р. за даними ЦСУ із загальної площі земель з нарізної зрошувальною системою зрошувалося 66,9% [17, арк. 3]. А ті зрошувальні землі, які вводились в обробіток, використовуються неефективно. Так, у 1956 р. 45,7% земель по Кам'янській державній зрошувальній системі були використані під посіви зернових культур [17, арк. 1].

І все ж держава часто просто не справлялася з витратами. До 1950 р. будівництво зрошувальних систем здійснювалося в основному за рахунок коштів господарств. Про план і джерела фінансування іригаційних робіт у період з 1948 по 1954 роки можна судити з наступних

цифр. Загальна сума капіталовкладень по будівництву великих зрошувальних систем у південних областях УРСР на цей період складала 2605,0 млн. карбованців [18, арк. 101]. Вартість зрошення масивів площею понад 25,0 тис. гектарів була віднесена за рахунок союзного бюджету і визначена сумою 1638,0 млн. карбованців. Вартість зрошення масивів площею до 25,0 тис. гектарів була віднесена за рахунок республіканського бюджету і визначена сумою у 613,6 млн. карбованців [18, арк. 102]. Усі роботи по будівництву картових зрошувачів планувалося виконати за рахунок трудової участі та ресурсів колгоспів і визначалися сумою 203,4 млн. карбованців, що складало 8,3% до всього об'єму капіталовкладень [16, арк. 102]. Крім державних капіталовкладень, колгоспи за рахунок своїх коштів побудували і ввели у дію у 1954–1958 роках 29,53 тис. гектарів зрошуваних земель та відбудували 39,16 тис. гектарів осушених земель [19, арк. 90].

У 1954 р. було збудовано 1665 ставків у колгоспах УРСР, при плані – 1100, 6701 зрошувальних ділянок при плані – 3000, 1777 артезіанських свердловин при плані – 825, підготовлено до зрошування 123920 га або 93,3% [20, арк. 3].

У червні 1955 р. ЦК КПУ та Рада Міністрів УРСР відмітила недоліки у роботі водогосподарських організацій. З цієї метою пропонувалося у Головводгоспі при Раді Міністрів УРСР організувати постійно діючу технічну раду. А в управліннях Укрводбуду, Укрмеліоводбуду, Укрмехгідробуду, Кримводбуду, Укргідроводгоспу у серпні 1955 р. створити постійно діючі виробничо-технічні ради в управліннях, трестах, інститутах, в усіх підвідомчих організаціях, конторах, станціях, проектних фірмах. До участі у роботі цих рад планувалося залучити найбільш кваліфікованих інженерів, конструкторів, майстрів, новаторів та раціоналізаторів виробництва, а керувати радами мали головні інженери організацій. Основне завдання – впровадження досягнень науки, техніки у виробництво. На всіх ланках вимагалось «всесторонньо сприяти винахідникам та раціоналізаторам у питаннях впровадження запропонованих ідей у виробництво» [21, арк. 14].

Загалом за період 1953–1957 рр. в УРСР було споруджено 12594 артезіанських свердловин при плані в 9879 свердловин. Збудовано 20576 шахтних колодязів і 4207 ставків та водоймищ [19, арк. 88]. Протягом 1954–1958 рр. в УРСР було введено: 76580 га для зрошення, 115510 га для осушення, 2700 прудів, 420 км водопроводів, 2 великі водосховища [21, арк. 1].

За 5 років після вересневого пленуму ЦК КПРС (1954–1958 рр.) водогосподарські будівельні організації Головного управління водного господарства при Раді Міністрів УРСР виконали робіт на 1810,7 млн. крб. [19, арк. 89].

Однак, робота зрошувальних систем, які були введені завдяки значним зусиллям, характеризувалася нестабільністю, адже вони потребували постійного догляду, який не завжди могла забезпечити держава. Так, не були у достатній мірі відрегульовані водоприймальники. У Чернівецькій області на річках Серет, Міхидра, Міходерка, Білка не були відрегульовані водоприймальники на відстані до 10 км, замулились та заросли кущами, навіть мало місце тимчасове затоплення значних площ сільськогосподарських угідь [22, арк. 17].

Як відмічав у доповідній записці начальник обласного управління водгоспу Луганської області

С. Подкопаєв, існуючи в області зрошувальні системи для переоблаштування потребували великих витрат, рівних новому будівництву, адже крім земляних робіт, потрібно було здійснити заміну трубопроводів, насосних станцій [23, арк. 12]. Всі ці роботи змушені були виконувати колгоспи фактично власними силами.

У середині 1950-х рр. здійснювали очистку каналів від обвалів та мулу, очистку каналів від рослинності а також ремонт гідротехнічних споруд на зрошувальних системах силами та коштами колгоспів [9, арк. 13]. У січні 1960 р. на Закарпатті на виконання постанов ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР частина колгоспів приступила до робіт по ремонту існуючої мережі каналів, у колгоспах Виноградівського району протягом листопада–грудня 1959 р. було очищено 13 км каналів, в Ужгородському – 5 км [24, арк. 9].

На засіданні Верховної Ради УРСР у березні 1957 р. депутати вказували на численні труднощі у використанні зрошуваних земель. Так, у найбільш посушливий період на Хмельниччині (липень–серпень) не поливалися, тому що водні джерела пересихали, що негативно відбивалося на вирощуванні високих гарантованих врожаїв [25, с. 52].

У 1955 р. було введено 14298 га зрошуваних площ по Благовіщенській зрошувальній системі, проте у 1956 р. в експлуатацію не було введено жодного га зрошуваних площ. У відповідності з постановою ЦК КПУ та Ради Міністрів УРСР від 15 березня 1956 р. Укрводбуд повинен був ввести в експлуатацію 10 тис. га зрошуваних площ по Інгuleцькій зрошувальній системі, але фактично у 1956 р. не було введено жодного га. Аналогічна ситуація по Салгирській зрошувальній системі, де планувалося ввести 3 тис. га у 1957 га, але не було введено ні одного [26, арк. 1–2].

ЦК КПУ та Рада Міністрів своєю постановою «Про забезпечення населення м. Харкова картоплею та овочами» від 26 лютого 1959 р. зобов'язали Головне управління водгоспу при Раді Міністрів УРСР збудувати у 1959–1960 рр. у спецгоспах Харківщини 1 тис. га зрошуваних ділянок та осушити 1 тис. га заболочених земель. Для здійснення цих робіт на 1959 р. було асигновано 2600 тис. крб. та виділені будматеріали: 40,6 км азбестоцементних труб, 65 т. сталевих труб, 130 т. цементу та інших матеріалів. Проте, як видно з листа голови виконкому облради Д. Піснячевського до голови Ради Міністрів УРСР Н. Т. Кальченка та секретаря ЦК КПУ Н. В. Підгорного у вересні 1959 р., Харківська будівельно-монтажна контора «Меліоводбуд», якій було доручено виконання робіт по зрошенню та сушенню земель так і не отримала жодного наряду на виділені матеріали, через що своєчасне виконання вказаних робіт знаходилося під загрозою [15, арк. 129].

Інколи навіть новостворювані зрошувальні системи не відповідали нормативам. Як вказував начальник Головного управління водгоспу при Раді Міністрів УРСР С. Алексєєвський, у 1959 р. задача Жовтневого водосховища та 6555 га зрошуваних площ не була затверджена в заплановані терміни через ряд недопрацювань: канал знаходився в аварійному стані, відвідний вал не був завершений. Відмічалася велика кількість недопрацювань по вже зданим площам I та II черги Інгuleцької зрошувальної системи, не була ліквідна фільтрація каналів [15, арк. 10].

Наприкінці 1950-х рр. зрошувальні площі, що прилягали до лівобережного трубопроводу Салгирської

зрошувальної системи експлуатувалися протягом кількох років, хоча й не були прийнятими комісією в експлуатацію [15, арк. 13].

Натомість «недопрацювання» у системах усувалися вкрай повільно, що загрожувало зривами планів введення в експлуатацію зрошуваних земель. Так, були виявлені помилки під час будівництва Краснознаменської зрошувальної системи, в результаті яких відбувалось підтоплення зрошувальних ділянок на місцевих стоках, а колгосп ім. Леніна Каховського району не був забезпечений плавучою насосною станцією для подання води [26, арк. 54].

Таким чином, створення потужної зрошувальної мережі, будівництво ставків та водоймищ розглядалось тодішньою радянською владою як один з головних шляхів систематичного та невинного підвищення родючості ґрунтів.

Для досягнення поставленої мети було проведено колосальний обсяг робіт. Так за 1950–1953 роки було здійснено перевлаштування існуючої зрошувальної мережі і перехід на нову, науково обґрунтовану, як більш ефективну, систему зрошення. Окрім цього велись широкомасштабні роботи по будівництву нових зрошувальних систем на малих і середніх річках, створенню артезіанських свердловин, водоймищ та ставків.

Плановий характер задумів по перетворенню природи і, зокрема, розбудови зрошувальної системи, носив досить суперечливий характер. До того ж, варто зауважити, що не зважаючи на масштабне зведення зрошувальної мережі часто вона виявлялась не ефективною. В першу чергу в зв'язку з необдуманим використанням зрошувальних територій. Зокрема використовуючи під посіви малоефективних в умовах зрошення сільськогосподарських культур, що суттєво знижувало ефективність зрошення сільськогосподарських угідь.

Список використаних джерел

1. Постановление Совета Министров СССР, 17 августа 1950 г. О переходе на новую систему орошения в целях более полного использования орошаемых земель и улучшения механизации сельскохозяйственных работ / Известия. – 1950. – 18 августа.
2. Довідки про передачу лісів колгоспам // Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф.1. – Оп.80. – Спр.944.
3. Народное хозяйство УРСР: ювілейний статистичний щорічник. – К.: Техніка, 1987. – 455 с.
4. Про зрошення південних степів Придніпров'я // ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.80. – Спр.701.
5. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.80. – Спр.948.
6. Інформація про введення в дію потужностей та основних фондів по Головводгоспу при Раді Міністрів УРСР за 1956 р. // ЦДАГО України. – Ф.5106. – Оп.1. – Спр.110.
7. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.80. – Спр.817.
8. Інформація про проведену роботу з будівництва прудів та водойм у 1948 р. // ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.80. – Спр.740.
9. Довідка про виконання водогосподарського будівництва за 1953 р. // ЦДАГО України. – Ф.5106. – Оп.1. – Спр.304.
10. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.80. – Спр.1118.
11. ЦДАВО України. – Ф.5106. – Оп.1. – Спр.72.
12. Там само. – Спр.278.
13. Там само. – Спр.239.
14. Довідка про забезпеченість коштами будівництва зрошувальних систем за 1954–1957 рр. // ЦДАВО України. – Ф.5106. – Оп.1. – Спр.269.
15. Довідка про сільськогосподарське освоєння Ірпінських осушувально-зрошувальних площ у 1959 р. // ЦДАВО України. – Ф.5106. – Оп.1. – Спр.267.
16. ЦДАВО України. – Ф.5106. – Оп.1. – Спр.316.

17. Довідки до проекту постанови щодо забезпечення ефективного використання зрошувальних земель в колгоспах та радгоспах // ЦДАВО України. – Ф.5106. – Оп.1. – Спр.339.
18. Довідка про електрифікацію та зрошення у південних областях УРСР // ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.80. – Спр.699.
19. Інформації, звіти водного господарства УРСР // ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.80. – Спр.1262.
20. Довідка про виконання плану підготовки масових колгоспних меліоративних кадрів по УРСР станом на 01.01.1955 // ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.80. – Спр.1199.
21. Довідка про результати розвитку водогосподарського будівництва в УРСР за 5 років (1954–1958 рр.) // ЦДАВО України. – Ф.5106. – Оп.2. – Спр.251.
22. Довідка про стан та використання осушених земель у колгоспах УРСР // ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.80. – Спр.1246.
23. Інформації, звіти про роботу Головводгоспу при Раді Міністрів УРСР за 1960 р. // ЦДАВО України. – Ф.5106. – Оп.1. – Спр.269.
24. Інформація про ремонт існуючої мережі каналів. 1960 р. // ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.80. – Спр.1284.
25. Заседание Верховного Совета УССР (третья сессия). 13–15 марта 1957 г. Стенографический отчет. – К.: Госполитиздат УССР, 1957. – 323 с.
26. Довідка про роботу Краснознаменської зрошувальної системи у 1959 р. // ЦДАВО України. – Ф.5106. – Оп.1. – Спр.267.

References

1. Postanovlenie Soveta Ministrov SSSR, 17 avgusta 1950 g. O perehode na novuju sistemu oroshenija v celjah bolee polnogo ispol'zovanija oroshaemyh zemel' i uluchshenija mehanizacii sel'skhozajstvennyh rabot / Izvestija. – 1950. – 18 avgusta.
2. Dovidky pro peredachu lisiv kolgospam // Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrainy (dali – CDAGO Ukrainy). – F.1. – Op.80. – Spr.944.
3. Narodne gospodarstvo URSR: juvilejnyj statystychnyj shhorichnyk. – K.: Tehnika, 1987. – 455 s.
4. Pro zroshennja pivdennyh stepiv Prydniprov'ja // CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.80. – Spr.701.
5. CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.80. – Spr.948.
6. Informacija pro vvedennja v diju potuzhnostej ta osnovnyh fondiv po Golovvodgospu pry Radi Ministriv URSR za 1956 r. // CDAVO Ukrainy. – F.5106. – Op.1. – Spr.110.
7. CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.80. – Spr.817.
8. Informacija pro provedenu robotu z budivnytva prudev ta vodojmi u 1948 r. // CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.80. – Spr.740.
9. Dovidka pro vykonannja vodogospodars'kogo budivnytva za 1953 r. // CDAGO Ukrainy. – F.5106. – Op.1. – Spr.304.
10. CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.80. – Spr.1118.
11. CDAVO Ukrainy. – F.5106. – Op.1. – Spr.72.
12. Tam samo. – Spr.278.
13. Tam samo. – Spr.239.
14. Dovidka pro zabezpechenist' koshtamy budivnytva zroshuval'nyh sistem za 1954–1957 rr. // CDAVO Ukrainy. – F.5106. – Op.1. – Spr.269.
15. Dovidka pro sil's'kogospodars'ke osvjoennja Irpin'skyh osushuval'no-zroshuval'nyh ploshh u 1959 r. // CDAVO Ukrainy. – F.5106. – Op.1. – Spr.267.
16. CDAVO Ukrainy. – F.5106. – Op.1. – Spr.316.
17. Dovidky do proektu postanovy shhodo zabezpechennja efektyvnogo vykorystannja zroshuval'nyh zemel' v kolgospah ta radgospah // CDAVO Ukrainy. – F.5106. – Op.1. – Spr.339.
18. Dovidka pro elektryfikaciju ta zroshennja u pivdennyh oblastjah URSR // CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.80. – Spr.699.
19. Informacii, zvity vodnogo gospodarstva URSR // CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.80. – Spr.1262.
20. Dovidka pro vykonannja planu pidgotovy masovyh kolgospnyh meliorativnyh kadriv po URSR stanom na 01.01.1955 // CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.80. – Spr.1199.
21. Dovidka pro rezul'taty rozvytku vodogospodars'kogo budivnytva v URSR za 5 rokov (1954–1958 rr.) // CDAVO Ukrainy. – F.5106. – Op.2. – Spr.251.
22. Dovidka pro stan ta vykorystannja osushenyh zemel' u kolgospah URSR // CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.80. – Spr.1246.
23. Informacii, zvity pro robotu Golovvodgospu pry Radi Ministriv URSR za 1960 r. // CDAVO Ukrainy. – F.5106. – Op.1. – Spr.269.
24. Informacija pro remont isnujuchoi' merezhi kanaliv. 1960 r. // CDAGO Ukrainy. – F.1. – Op.80. – Spr.1284.

25. Zasedanie Verhovnogo Soveta USSR (tret'ja sessija). 13–15 marta 1957 g. Stenograficheskiy otchet. – K.: Gospolizdat USSR, 1957. – 323 s.

26. Dovidka pro robotu Krasnoznamens'koi' zroshuvai'noi' systemy u 1959 r. // CDAVO Ukrai'ny. – F.5106. – Op.1. – Spr.267.

Chepurda G. M., Candidate of Sciences (Philology), Associate Professor, Associate Professor of Tourism and the Hotel and Restaurant Business, Cherkassy State Technological University (Ukraine, Cherkassy), anna_chepurda@ukr.net

The development of the irrigation system of Ukraine in accordance with the Great Plan to Transform Nature

The features of the land melioration, provided by the Great Plan of Nature Transformation, are analyzed. Arrangements for the land irrigation are examined. It is established that from the beginning of the arrangements there was a tendency to incomplete fulfillment of the plans. Water property construction was hampered due to the lack of materials, lack of the plans coordination with the work of other agencies. Similar problems have been observed for the construction of more powerful irrigation systems. The efficiency of irrigation works and the development of irrigated land were analyzed. It was found that the work of the irrigation systems that have been introduced due to significant efforts, was characterized by instability, because it required constant care, which the state could not always provide. Target plans to transform the character of nature and, in particular, the development of the irrigation system, were quite controversial. In addition, it is worth mentioning that, despite the large-scale construction of irrigation networks it was often not effective, primarily due to the reckless use of irrigation areas.

Keywords: hydro construction, irrigation, protective forest planting, erosion control works, land reclamation.

Чепурда А. Н., кандидат филологических наук, доцент, доцент кафедры туризма и отельно-ресторанного дела, Черкасский государственный технологический университет (Украина, Черкассы), anna_chepurda@ukr.net

Развитие оросительной системы Украины в соответствии с «Великим планом преобразования природы»

Исследованы особенности проведения мелиоративных работ, предусмотренных «Великим планом преобразования природы». Исследованы мероприятия по организации орошения земель. Установлено, что уже от начала реализации мероприятий стала прослеживаться тенденция к неполному выполнению поставленных планов. Водохозяйственное строительство тормозилось в связи с отсутствием стройматериалов, несогласованностью планов с работой других ведомств. Аналогичные проблемы были характерны и для возведения более мощных оросительных систем. Исследована эффективность оросительных работ и освоения орошаемых земель. Выявлено, что работа оросительных систем, которые были введены благодаря значительным усилиям, характеризовалась нестабильностью, ведь она требовала постоянного ухода, который не всегда в адекватной мере могло обеспечить государство. Плановый характер замыслов по преобразованию природы и, в частности, развития оросительной системы, носило достаточно противоречивый характер. К тому же, стоит заметить, что, несмотря на масштабное строительство оросительной сети, часто она оказывалась не эффективной. В первую очередь в связи с необдуманным использованием оросительных территорий.

Ключевые слова: гидростроительство, орошение, защитные лесные насаждения, противоэрозионные работы, мелиорация земель.

УДК 550.3:001.89(091)

Донська М. Д., аспірантка, Центр досліджень науково-технічного потенціалу ім. А. В. Доброва (Україна, Київ), 0936600528@mail.ru

ХРОНОЛОГІЯ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ОЧИСТКИ ВОДИ В СВІТІ

Розглядаються етапи формування та розвитку методів і технологій очищення води. Представлені основні методи та технології очищення води, показані їх переваги та недоліки. Проаналізовано досягнення вчених в галузі підготовки питної води та сучасні тенденції розвитку галузі.

Ключеві слова: хронологія методів, технологія очистки води, сучасні тенденції.

Вода має ключове значення для функціонування життя на Землі. Відомий вчений, основоположник ряду нових наукових дисциплін, біохімік і мінералог, академік

В. І. Вернадський писав: «Вода стоить особняком в історії нашої планети. Нет природного тела, которое могло бы сравниться с ней по влиянию на ход основных, самых грандиозных геологических процессов. Нет земного вещества – минерала горной породы, живого тела, которое её бы не заключало. Всё земное вещество ею проникнуто и охвачено» [1, с. 234].

На початку ХХ ст. було усвідомлено необхідність введення нормативів якості на питну воду, яка характеризується її фізичними, хімічними і бактеріологічними властивостями. До фізичних властивостей належать: температура, колірність, мутність, присмак і запах. Хімічні властивості води визначаються наступними показниками: активною реакцією, жорсткістю, окисленням, вмістом солей. Ступінь бактеріологічної забрудненості води залежить від кількості бактерій, що містяться в 1 см³ води. Наприклад, вода таких поверхневих джерел, як річки та озера, містить бактерії стічних і дощових вод.

Для запобігання забрудненню джерел господарсько-питного водопостачання в Україні створюють зони санітарної охорони, які складаються з трьох поясів. Перший пояс включає територію, на якій розташовуються водозабірні та водовідвідні споруди, огорожені парканом або смугою зелених насаджень. Другий пояс охоплює територію верхньої течії річки та її притоків, а також територію населених місць, що також впливають на джерело. При використанні для господарсько-питного водопостачання підземних вод другий пояс зони має включати територію підживлення їх поверхневими водами. Третій пояс охоплює суміжну з другим поясом територію, де організовуються спостереження за інфекційними захворюваннями для запобігання потрапляння їх у воду.

При обробці води коагуляцією та її подальшим відстоюванням і фільтруванням видаляється значна частина бактерій (90–95%). Профільтровану воду, яку використовують для господарсько-питних потреб, обов'язково додатково знезаражують [2].

Еволюція реагентних методів очищення води почалася з давніх часів. Тоді людині бракувало знань, її дії ґрунтувалися на інтуїції та життєвому досвіді – воду очищували соками тропічних рослин, за допомогою срібної нитки, відстоюванням. Тільки в середині ХІХ ст., під час розвитку систем водопостачання, виникли наукові підходи до очищення питної води. Пізніше науковці-хіміки І. Я. Горбачевський, М. Д. Зелінський, К. Б. Яцимирський, Д. Сімпсон, Е. Пеліго, Ж. Гуннінг почали дослідження з визначення ефективності застосування хімічних речовин для очищення води. Вони довели, що застосовуючи відстоювання та фільтрування, доцільно додавати до води невелику кількість хімічних сполук для ефективнішого освітлення, очищення від завислих речовин та бактеріального забруднення.

Сучасні методи очищення води та принципи роботи очисних пристроїв можна розділити на п'ять основних груп: фізичні, хімічні, фізико-хімічні, біологічні та механічні. Хімічний процес очищення води полягає в її хлоруванні або озонуванні. В Україні метод очищення води хлоруванням застосовується на великих станціях водопідготовки, проте в багатьох країнах він не використовується. У більшості країн для очищення води використовують метод озонування. Існують методи хімічного очищення води – фільтрація та нейтралізація за